

Қазақстан Республикасы – IV Бапқа сәйкес 2015 жылғы консультациялар

ХВҚ миссиясының қорытынды мәлімдемесі

2015 жылғы 26 мамыр

Хоссейн Самиш бастаған ХВҚ миссиясы IV Бапқа сәйкес 2015 жылғы консультациялар өткізу үшін 13 – 26 мамырда Алматы және Астана қалаларында болды. Миссия үкімет пен орталық банктің лауазымды адамдарымен, сондай-ақ жеке сектордың және азаматтық қоғамның өкілдерімен кездесті. Салдары әлі де ұзақ уақыт көрінетін айтарлықтай сыртқы күйзелістерге байланысты, талқылау (i) ортамерзімді орнықтылық үшін бюджеттік қолдау шараларының салдарын және (ii) ақша-кредит және бағамдық саясаттың негіздерін жетілдіруді қоса алғанда, экономикалық саясаттың жауап шараларында шоғырландырылды. Миссия ресми органдарға және талқылаудың басқа қатысушыларына олардың қонақжайлығы және мәселелерді аса пайдалы әрі тиімді талқылағаны үшін алғысын білдіреді.

Перспективалар мен тәуекелдер

1. Күйзелістер, негізінен сыртқы күйзелістер аясында, экономикалық өсудің қарқындары баяулап, қаржылық жағдайлар қатандатылды және сыртқы тенгерімсіздіктер туындады. Негізгі сауда әріптестеріндегі экономикалық өсудің баяулауының, мұнай бағасының және оны өндіру көлемінің құлдырауының, сондай-ақ ішкі сұраныстың төмендеуінің әсерінен ІЖӨ өсуі нақты көрсетуде осы жылдың бірінші тоқсанында өткен жылдың осындай кезеңімен салыстырғанда 2013 жылғы 6 пайыздан және 2014 жылғы 4,3 пайыздан 2,2 пайызға дейін баяулады. Банктік кредиттеудің өсуі де күрт баяулады; соңғы деректерге сәйкес жеке секторды кредиттеу өткен жылдың осындай кезеңімен салыстырғанда номиналдық көрсетуде шамамен 1 пайызға қысқарды. Нәтижесінде өткен жылдың осындай кезеңімен салыстырғанда сәуірде 4,6 пайыз құраған инфляция деңгейі төмендейді, бұл 6-8 пайыздық нысаналы диапазоннан едәуір төмен. Ішкі сұраныстың төмендеуіне қарамастан, 2015 жылдың аяғында ағымдағы операциялар шотының тапшылығы ІЖӨ-ден шамамен 4 пайыз құрайды, негізінен мұнай экспортынан кірістерді қысқартудан болады деп болжап отырмыз. Сонымен бірге, қатаң басқарылатын айырбастау бағамының аясындағы алыпсатарлық валюталық шабуылдарға бейімділік өткен жылы долларландыру деңгейінің өсуіне ықпал етті.

2. Экономикалық өсу перспективалары нашарлады, сондай-ақ тәуекелдер төмендеу жағына қарай ығысты. Осы жылы бюджеттік қолдау шараларының қабылданғанына қарамастан, ІЖӨ өсу қарқынының 2 пайызға дейін бәсеңдеуі болжанады. Өсу қарқынының болжанып отырған бәсеңдеуіне әсер ететін негізгі факторлар мұнай бағасының төмендеуі, Ресей мен Қытай тарапынан сұраныстың әлсіреуі және Қашаған мұнай кен орнын пайдалануға енгізудің үнемі кешіктірілуі болып табылады. Экономикалық өсудің ортамерзімді перспективалары да бұрын болжанғанға қарағанда қолайсыздау, себебі мұнайдың неғұрлым төмен бағасы және Ресейдегі жалғасып отырған экономикалық құлдырау Қазақстандағы мұнайға жатпайтын саланың әлеуетті экономикалық өсуіне теріс әсер етеді. Қазіргі кезде біз әлеуетті экономикалық өсуді шамамен 4¾ пайыз деңгейінде бағалаймыз (алдыңғы 5½–6 пайыз бағалаумен салыстырғанда). Экономикалық өсу қарқынының бәсеңдеу тәуекелдерінің негізінен сыртқы сипаты бар және негізінен мұнайдың бағасына және өңірдегі ахуалдың айқын болмауына байланысты, ал экономикалық өсу қарқыны бәсеңдеуінің ішкі тәуекелі кредиттің одан әрі қысқаруы болып табылады.

Салық-бюджет саясаты

3. Бірнеше жылдарға есептелген бюджеттік қолдау шараларының топтамасы циклге қарсы сипаты бар экономикалық саясаттың және айтарлықтай фискалдық ресурстар кезіндегі инфрақұрылымдық қажеттіліктер тұрғысынан алғанда ақталды. Кейінгі 3-5 жылда үштен екі бөлігі Ұлттық қордың қаражатынан және үштен бірі көпжақты даму банктерінің (КДБ) қаражатынан қаржыландырылатын экономикалық қолдау шаралары топтамасының шамамен 20 миллиард АҚШ долларын немесе ІЖӨ-нің 7,3 пайызын құрайды деп күтіледі. Біз бюджеттік қолдауға қарамастан, 2015-2016 жылдары экономикалық өсу әлеуетті өсуден едәуір төмен деңгейде (орташа алғанда шамамен 2½ пайыз) сақталады деп болжаймыз.

Тиісінше бюджеттік қолдау шараларының топтамасы бастапқы кезеңде қаражаттың көп бөлігін игеруді көздейді және инфрақұрылымның маңызды объектілерін жаңғыртуға, оның ішінде коммерциялық банктер арқылы шағын және орта бизнесті (ШОБ) кредиттеу және Проблемалық кредиттер қорын (ПҚК) қайта капиталдандыру жолымен жеке сектордың дамуына жәрдемдесуге бағытталған. Айтарлықтай фискалдық ресурстар, оның ішінде мұнай қорының елеулі қаражаты (ІЖӨ-ның 35 пайызы) және мемлекеттік борыштың төмен деңгейі (ІЖӨ-ның 15 пайызы) экономикалық саясаттың циклге қарсы шараларын жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Біз сондай-ақ инфрақұрылымдық жобаларды таңдауда және мониторингін жүргізуде көпжақты даму банктерінің (КДБ) қатысуын қолдаймыз.

4. Сонымен қатар, бюджеттің орнықтылығын қамтамасыз ету мақсатында бюджеттік қолдау шараларының ортамерзімді бюджеттік шоғырландырумен қатар жүруі қажет. Биыл мемлекеттік басқару секторындағы шоғырландырылған мұнайға жатпайтын тапшылық (ХВҚ әдіснамасына сәйкес) ІЖӨ-нің 11,3 пайызына дейін өседі деп күтілуде. Мәлімделген экономикалық саясатты және ортамерзімді болашақта ІЖӨ шығыстар үлесінің шамалы төмендеуін ескере отырып, біз 2020 жылы мұнайға жатпайтын тапшылықтың ІЖӨ-нің 8,7 пайыздық деңгейіне дейін бірте-бірте төмендеуін болжап отырмыз. Салыстыру үшін, ортамерзімді болашақта тұрақты мұнайға жатпайтын тапшылықтың деңгейін біздің бағалауымыз ІЖӨ-нің 5,5 пайызын құрайды. Ресми органдар салықтық басқаруды жетілдіру (оның ішінде жақын арадағы салық және кедендік басқарудың бірігуін ескере отырып) және әлі де анықтауды қажет ететін шығыстарды қысқарту есебінен болжамдардағы айырмашылықты жоюды ұсынып отыр. Біздің пікірімізше, шығыстардың траекториясын қолайлы деңгейде қолдау үшін кіріс базасын нығайту үшін шаралар қабылдау қажет, бұл сондай-ақ мұнай кірісінен тәуелділікті төмендетуге көмек береді. Әлеуетті шаралар (i) салықтық жеңілдіктерді, оның ішінде арнайы экономикалық аймақтарда берілетін салықтық жеңілдіктерді қысқартуды, (ii) салықты жинауға бақылауды күшейтуді және (iii) табыс салығына анағұрлым прогрессивті сипат беруді қамтиды. Біз, алдағы кезеңде ресми органдар ортамерзімді болашақта алшақтықты жою бойынша өз жоспарларын анағұрлым нақты белгілейді деп күтеміз.

5. Ортамерзімді перспективада айқындылықты және тұрақтылықты қамтамасыз ету үшін салықтық-бюджеттік саясаттың негіздерін жетілдірудің маңызы зор. Ресми органдардың 2013 жылғы бюджеттік стратегиясына енгізілген, атап айтқанда бюджеттік болжамдарды жетілдіру мақсатында енгізілген айтарлықтай жақсартуларға қарамастан, саясаттың негізі фрагментарлық болып қалуда, оның нысаналы көрсеткіштері айқын тұжырымдалмаған. Негізгі басымдықтарға салықтық-бюджеттік саясаттың макроэкономикалық саясаттың неғұрлым кеңірек негізіне ықпалдасуы және бюджет ауқымына барлық бюджеттік операцияларының қамтылуы кіреді. Сонымен бірге, мұнай

қорын бюджет шоттарына толық енгізу және салықтық-бюджеттік саясатты белгілеу үшін тиісті шоғырландырылған мұнайға жатпайтын тапшылықты пайдалану арқылы бюджеттің айқындылығы деңгейін арттыруға болады. ХВҚ ресми органдарға салықтық-бюджеттік саясаттың негізін жетілдіруде, оның ішінде бюджеттің жалпы балансының және бюджеттің мұнайға жатпайтын балансының есептілігін жасау әдіснамаларын бір-біріне сәйкестендіру арқылы бұдан әрі де көмек көрсетуге дайын.

Ақша-кредит және бағамдық саясат

6. Қатаң ақша-кредит саясаты инфляцияны төмендетуге көмектесті, алайда экономикалық өсудің төмен қарқыны және төмен кредит беру деңгейі ұзақ уақыт бойы өте жоғары пайыздық мөлшерлемелерді ұстап тұруға қатысты сақтықты талап етеді. Соңғы жылы валютаға үдемелі алыпсатарлық қысымның және банк депозиттерінің ұлғайып келетін долларлануының ықпалымен теңгедегі өтімділіктің талаптары одан да қатаңдау бола бастады, ақша нарығындағы пайыздық мөлшерлемелер көтерілу үрдісін байқатты. Желтоқсаннан бастап валюталық своп және репо «овернайт» құралдарын пайдаланған кезде Ұлттық Банк (ҚҰБ) қысқамерзімді пайыздық мөлшерлемелерді 11-13 пайыздық деңгейде тұрақтандырды, бұл теңгеге қысымды жеңілдетуге көмектесті. Тез арада төмендеп келе жатқан инфляциялық қысымға, экономиканың баяу өсіміне және кредиттеудің жағымсыз талаптарына қарай, ресми органдар валютадағы қысымды тежеу үшін ақша-кредит саясатын қатаңдату жағына бейімдеу қажеттілігі мен кредиттеуді және экономикалық белсенділікті жаңдандыру және инфляцияны объективті аралықта тұрақтандыру арасындағы келісімді жан-жақты бағалауға тиіс.

7. Коммуникацияны күшейтуді, тиімді базалық пайыздық мөлшерлемені алдағы енгізуді және ҚҰБ басқаруды жетілдіруді қоса алғанда, ақша-кредит саясатының инфляциялық таргеттеуді қолдау негізін жетілдіру үшін қабылданып жатқан қадамдар мақұлдауға тұрарлық. Жуырда жарияланған «Қазақстан Республикасының 2015 жылға арналған ақша-кредит саясатының негізгі бағыттарында» және «Қазақстан Республикасының 2020 жылға арналған ақша-кредит саясатында» инфляциялық таргеттеуге көшудің ерте сатысында ашық нарығында операциялармен қолдау табатын жаңа базалық пайыздық мөлшерлемені жоспарлы түрде енгізу аталған. ҚҰБ басқару құрылымын нығайту қажеттілігін де мойындайды. Біз осыған қатысты ұсынылып отырған ақша-кредит саясаты жөніндегі комитетті (АКСК) құруды және орталық банктің экономикалық саясат саласындағы шешімдерді қабылдау кезінде тәуелсіздігін күшейтуді қолдаймыз. Оның үстіне, ҚҰБ банк секторының өтімділігі жағдайларын күн сайын бағалауды және банкаралық нарықты дамытуды қоса алғанда, ақша-кредит саясатын іске асыруға жауап беретін ақша нарығы жөніндегі комитетті құруы да қажет. Ақша-кредит саясатының негізін жаңғырту Астананы халықаралық қаржы орталығы ретінде дамыту жағынан да пайдалы.

8. Ақша-кредит саясатының жана құралдарын енгізумен қатар барынша икемді айырбастау бағамы саясат құрылымдарын жетілдіру және теңгерімсіздікті бәсеңдету үшін қажет. Ресурстар ҚҰБ-тың ақылға сыйымды уақыт кезеңі ішінде айырбастау бағамын қатаң басқаруды жалғастыруға мүмкіндік берсе, барынша жоғары икемділік экономиканың сыртқы күйзелістерді сіңіруіне және сыртқы теңгерімсіздікті бәсеңдетуіне көмектеседі. Бұл инфляцияны таргеттеуді және пайыздық мөлшерлемелер саясатына ықпал етуді берудің тиімді арнасын табысты енгізу үшін де бастапқы жағдай болып табылады. Бастапқы кезде барынша икемді айырбастау бағамы дәлізді толық болдырмау мақсатында мүмкіндік болған кезде айырбастау бағамының дәлізін кеңейту есебінен

енгізілді. ҚҰБ қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін өз жоспарларын шынайы әрі жүйелі түрде түсіндіру өте маңызды болып табылады.

Қаржы секторы

9. Өсіп келе жатқан осалдықты ескере отырып, қаржы секторының тұрақтылығын нығайту үшін бұдан былайғы іс-әрекеттерді орындау қажет. Бәсеңдеп келе жатқан экономикалық белсенділік банк секторына теріс әсер етеді. Шектеулі өтімділік банктердің кірістілігін нашарлатады және капиталдың жеткіліктілігіне қысым көрсетеді. Сонымен қатар, долларландыру мен теңгенің жеткіліксіздігі валюталардың сәйкессіздігі мен өтеу мерзімдерінің сәйкес келмеуін әлеуеттік кеңейту тұрғысынан тепе-тең ұстанымдардың осалдығын арттырады. Осыған қатысты біз ресми органдардың шетел валютасындағы кредиттерге арналған тәуекелдің салмақтық коэффициентін арттыру арқылы капиталдың жеткіліктілігіне қойылатын талаптарды күшейту есебінен макропруденциялық саясатты нығайту жөніндегі жоспарларын қолдаймыз. Біз бір қарсы агентке арналған тәуекелдерді қысқарту мақсатымен кредиттерді шоғырландыру жөніндегі пруденциялық лимиттердің сақталуын мақұлдаймыз. Екінші жағынан, төмендеуді тоқтату және жеке сектордың базасында өсудің маңызды қозғалтқыш факторы - қаржылық делдалдық деңгейінің артуын қамтамасыз ету үшін өтімділікке қатысты жағдайды жақсарту және кредиттердің өсуін ынталандыру шаралары қажет. Одан басқа, Қаржы секторын бағалау бағдарламасы (ФСАП) миссиясының ұсынымдарын іске асыру бойынша қол жеткізілген дамуды қолдаймыз және Қазақстанның Ұлттық Банкін басымдық ретінде тәуекелдерді есепке алу негізінде қадағалауды қабылдауды және дағдарысты еңсеру бойынша негіздерді нығайту бойынша ұсынымдарды іске асыруға шақырамыз.

10. Қызмет көрсетілмейтін кредиттердің (ҚКК) үлкен көлемін қысқарту бойынша күш салу өз нәтижелерін беруде. Біз ҚКК-ні есептен шығару және оларды ҚКК деңгейін кредиттердің жалпы санынан 23,5 пайызға дейін (бір жыл бұрын мөлшермен 34 пайыздан) төмендетуге мүмкіндік берген арнайы тағайындалған құрылымдарға (АТҚ) беру үшін кейбір заңнамалық және салықтық кедергілерді жоюды құптаймыз. ҚКК-нің көлемін қысқартуға сондай-ақ, 10 пайыздық пруденциялық лимит ықпал етті. Біз осы лимитке қол жеткізуге көмек көрсету мақсатында ПҚҚ-ны қайта капиталдандыруды қолдаймыз және ПҚҚ-ның қызметін коммерциялық негізде жүзеге асыру қажеттілігін ерекше атап өтеміз. Бұдан былай, экономикалық өсудің, әсіресе банктерден қарыз алуды жүзеге асыратын мұнай секторына жатпайтын сектордың кейбір сегменттерінде айтарлықтай әлсіреуі жаңа ҚКК-нің пайда болуына әкеліп соқтыруы мүмкін. Осы орайда, ФСАП миссиясының ұсынымдарына сәйкес, қосылу процесі аяқталған соң тәуелсіз тараптың ҚКК-нің жалпы көлемінің 70 пайызын құрайтын ККБ-БТА-ның біріктірілген құрылымынан бастап банктер активтерінің сапасына бағалау жүргізуіне шақырамыз. Тиісті құқықтық актілерге сәйкес ККБ-БТА-ның ҚКК реттеуге көмек көрсету үшін мемлекеттік қаржыны пайдалану жариялы болуға тиіс және біріктірілген банктің операциялық қызметі коммерциялық негізде жүзеге асырылуға тиіс.

Құрылымдық реформалар

11. Экономика ұшыраған таяу арадағы күйзеліс орнықты ұзақмерзімді өсуді және өркендеуді қамтамасыз ету үшін құрылымдық реформаларды іске асырудың шұғыл екендігін атап көрсетті. Әлеуметтік-экономикалық индикаторлар бәсеңдеп бара жатқан экономикамен барабар өзгереді. Жұмсалып жатқан күш-жігерге қарамастан қалалық және ауылдық аумақтар, сол сияқты өңірлер арасында да кірістердің теңсіздігі сақталады. Өндіруші емес салалардағы түрлендіру және экономикада мемлекеттің қатысуын қысқарту өсіп келе жатқан халық үшін қоғамдық әл-ауқатты арттыру және жұмыс

орындарын құру үшін қажет. Инфрақұрылым саласындағы тар орындарды жоюды, адам капиталын нығайтуды, институционалдық дамытуды, заңның жоғары тұруын күшейтуді, қаржылық делдалдықты өсіру мен іскерлік ахуалды жақсартуды ресми билік орындары да, сол секілді негізгі салалар ретінде дамыту жөніндегі әріптестер де атап өткен болатын, бұл бұдан әрі жетілдірудің ауқымды әрі бәрін қамти отырып өсуге қол жеткізу үшін қажет. Бұл ретте аталған басым салаларда құрылымдық реформаларды іске асыру үшін шектерді қамтамасыз ететін ҚДБ қатысуымен жоспарланған жобалық қаржыландыру мен бюджеттік қолдау көрсету бағдарламаларын қабылдаймыз.